

Διδακτική αξιοποίηση λογοτεχνικών κειμένων με αναφορά στην αναπηρία / ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες στο δημοτικό σχολείο

Using literary texts with the objective of disability and special educational needs in primary school

Αικατερίνη Στρίγγα, αναπληρώτρια εκπαιδευτικός ΠΕ70, Med, strigakaterina@gmail.com

Aikaterini Striga, substitute primary teacher, Med, strigakaterina@gmail.com

Abstract: In this current article ten (10) literary books with reference to disability/special educational needs, which are addressed to primary school students, were selected based on criteria such as politically correct language of texts, direct connection of the plot with the specific theme, the positive role of the literary character with disability / special educational needs and the appropriate way of approaching the reader depending on his / her age. Finally, teaching proposals were created according to critical literacy approach with the objective of sensitizing students' awareness of disability/ special educational needs.

Keywords: literary books, disability, special educational needs, primary school

Περίληψη: Στο παρόν άρθρο επιλέχθηκαν δέκα (10) βιβλία παιδικής και πρώιμης εφηβικής λογοτεχνίας με αναφορά στην αναπηρία και τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες με βασικά κριτήρια την πολιτικά ορθή γλώσσα του κειμένου, την άμεση σύνδεση της πλοκής με τη συγκεκριμένη θεματική, τον θετικό ρόλο του λογοτεχνικού χαρακτήρα με αναπηρία / ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες και τέλος τον κατάλληλο τρόπο προσέγγισης του/της αναγνώστη/τριας ανάλογα με την ηλικία του/της. Στη συνέχεια διατυπώθηκαν δέκα διδακτικές προτάσεις, μία για κάθε λογοτεχνικό βιβλίο, βασισμένες στην προσέγγιση του κριτικού γραμματισμού, οι οποίες θα μπορούσαν να λειτουργήσουν υποστηρικτικά στην προσπάθεια ευαισθητοποίησης των μαθητών/τριών του δημοτικού σχολείου με το συγκεκριμένο κοινωνικό θέμα.

Λέξεις-κλειδιά: λογοτεχνικά κείμενα, αναπηρία, ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες, δημοτική εκπαίδευση

1.Εισαγωγή

Στο παρόν άρθρο παρουσιάζονται διδακτικές προτάσεις για δέκα (10) βιβλία παιδικής και πρώιμης εφηβικής λογοτεχνίας με αναφορά στην αναπηρία και τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες που έχουν επιλεγεί μετά από προηγούμενη ενδελεχή έρευνα σε ένα σύνολο εβδομήντα ένα (71) βιβλίων γραμμένων ή μεταφρασμένων στην ελληνική γλώσσα (Στρίγγα, 2020). Τα συγκεκριμένα κείμενα επελέγησαν διότι καλύπτουν ολοκληρωμένα το θέμα, εμπεριέχουν ελάχιστες αναφορές σε κοινωνικές στερεοτυπικές αντιλήψεις και προωθούν θετικές στάσεις για τα άτομα με αναπηρία/ΕΕΑ. Οι διδακτικές προτάσεις που διατυπώνονται παρακάτω

βασίζονται στην προσέγγιση του κριτικού γραμματισμού, χρησιμοποιούν πολλά στοιχεία από τα προτεινόμενα παραδείγματα της Παπαρούση (2019;2014) και μπορούν να συνοδεύσουν την ανάγνωση των βιβλίων με στόχο την εξοικείωση των μαθητών/τριών του δημοτικού με την αναπηρία/ΕΕΑ,

1.1 Παιδική λογοτεχνία και σύγχρονη προσέγγιση

Τα βιβλία παιδικής λογοτεχνίας δεν μας αποκαλύπτουν πολλά για πώς σκέφτονται τα παιδιά αλλά αποκαλύπτουν τις στάσεις των ενηλίκων προς αυτά (Tatar, 1992 στο Βασιλαράκης, 2005). Επομένως, οι συγγραφείς οφείλουν να παρουσιάζουν την ηλικία αυτή με σοβαρότητα και σεβασμό, ως μία περίοδο της ζωής που έχει τους δικούς της κανόνες (Βασιλαράκης, 2008). Τα νεωτερικά παιδικά αναγνώσματα προωθούν ένα πλέγμα προβληματισμών της σύγχρονης κοινωνίας και παρουσιάζουν εναλλακτικούς τρόπους διήγησης των κλασικών ιστοριών (Οικονομίδου, 2016). Τις τελευταίες δεκαετίες εφαρμόζουν την ιδέα της ανατροπής των θεματολογικών και χαρακτηριστικών στερεοτύπων, των ρεαλιστικών τρόπων αφήγησης αλλά και τον τρόπο αξιοποίησης του φανταστικού στοιχείου. Ουσιαστικά, οι ανατροπές αντιπροσωπεύουν τη διάθεση των συγγραφέων να παρέμβουν στο κοινωνικό γίγνεσθαι, να προσβάλουν τις κυρίαρχες αντιλήψεις και να καταρρίψουν τα ιδεολογικά στερεότυπα που αφορούν την τάξη, το φύλο, τη φυλή, την πατρίδα, τη θρησκεία, ή τη φύση (Οικονομίδου, 2016). Με βάση αυτή την προσέγγιση, εκδόθηκαν παιδικά και νεανικά μυθιστορήματα με αναγνωρισμένη αισθητική αξία, που είχαν ως κεντρική τους θεματολογία τα ναρκωτικά, τον ρατσισμό, τα άτομα με ειδικές ανάγκες και τον σεξισμό (Νάτσης, 2004).

Τη δεκαετία του 1960 εμφανίστηκε στις ΗΠΑ το κίνημα της πολιτικής ορθότητας και ευπρέπειας σύμφωνα με το οποίο δημιουργήθηκαν γλωσσικοί νεολογισμοί για τις καταπιεσμένες και περιθωριοποιημένες ομάδες αντί των προηγούμενων στερεοτυπικών, ρατσιστικών ιδεών και προσβλητικών λεκτικών διατυπώσεων (π.χ. αντί για τη λέξη ανάπηρος χρησιμοποιήθηκε η περίφραση άτομο με ειδικές ανάγκες) με σκοπό τη γλωσσική διακριτικότητα της κοινωνίας απέναντί τους (Μπαμπινιώτη, 1997). Το κίνημα της πολιτικής ορθότητας εισχώρησε και στην παιδική λογοτεχνία, ως εκ τούτου εκδόθηκαν παιδικά βιβλία με πλούσιο περιεχόμενο και θέματα που στιγματίζουν οποιαδήποτε ρατσιστική ή κοινωνική διάκριση. Επίσης, πολλά από τα κλασικά παιδικά κείμενα και παραμύθια μεταγράφηκαν ώστε να ανατρέπουν τα κυρίαρχα ιδεολογικά και κοινωνικά στερεότυπα, προβάλλοντας νέα μηνύματα σχετικά με ζητήματα έμφυλης, εθνικής ή άλλου είδους ταυτότητας (Νάτσης, 2001).

Συμπερασματικά, τα βιβλία λειτουργούν για τα παιδιά ως «παράθυρα» στον κόσμο, προσκαλώντας τα να δουν πέρα από το προφανές, να έρθουν σε επαφή με νέους χαρακτήρες και να παρατηρήσουν τις ιδιαίτερες καταστάσεις που αντιμετωπίζουν οι Άλλοι, ενώ από την άλλη λειτουργούν ως «καθρέπτες», αντικατοπτρίζοντας τα χαρακτηριστικά, τις σχέσεις και τα συναισθήματά τους αλλά και για να αναγνωρίσουν τον εαυτό τους και τα προβλήματά τους όσοι από τους αναγνώστες τους ανήκαν σε διαφορετικές ομάδες (Blaska & Lynch, 1998; Γιαννικοπούλου, 2009).

1.2 Κριτικός γραμματισμός και παιδική λογοτεχνία

Ο κριτικός γραμματισμός είναι περισσότερο μια οπτική, μια πολιτική θέση απέναντι στα θέματα γλώσσας και γραμματισμού παρά μία συγκεκριμένη παιδαγωγική προσέγγιση (Jones, 2006 στο Κοντοβούρη, 2013). Ουσιαστικά, καλεί τον αναγνώστη να διατηρήσει μια απόσταση από το κείμενο, να διαβάζει πέρα από τις λέξεις, εστιάζοντας στο πώς λειτουργεί σε επίπεδο γλωσσικό, κοινωνικο-πολιτικό και πολιτισμικό, να διερευνήσει τις σχέσεις εξουσίας που είναι εγγενείς στη γλωσσική χρήση, να συνειδητοποιήσει τους τρόπους με τους οποίους μας 'τοποθετεί' το κείμενο ως αναγνώστες/τριες αλλά και τους τρόπους με τους οποίους το προσωπικό μας κοινωνικο-πολιτισμικό και ιδεολογικό υπόβαθρο, το φύλο κ.λπ επηρεάζουν την πρόσληψη και νοηματοδότηση του κειμένου (στο Παπαρούση, 2019; Παπαρούση, 2014). Σύμφωνα με τους/τις Luke & Freebody (1997) αποτελεί μια κοινωνική πρακτική που ωθεί τους αναγνώστες/τριες να συμπεριφέρονται ως παραβάτες κωδίκων (codes breakers), δημιουργοί ερμηνειών (meaning makers), κριτές κειμένων (text critics) μέσα από δραστηριότητες ανάγνωσης και γραφής (Αραβανή & Δημάση, 2016).

Η προσέγγιση του κριτικού γραμματισμού στην εκπαιδευτική πράξη προωθεί εναλλακτικές μεθόδους διδασκαλίας κατά τις οποίες οι μαθητές/τριες εστιάζουν στις πολιτισμικές, πολιτικές και ιστορικές διαστάσεις των λογοτεχνικών κειμένων και τον αντίκτυπό τους, μελετούν πολυάριθμα κείμενα ίδιας θεματολογίας προκειμένου να στοιχειοθετήσουν τη θέση τους, εξετάζουν σχετικό συμπληρωματικό υλικό (διαφημίσεις, ταινίες, βίντεο κ.λπ.) και στο τέλος, παράγουν εναλλακτικές αφηγήσεις. Η σχολική αίθουσα μετατρέπεται σε ένα χώρο κριτικών συζητήσεων, όπου οι μαθητές/τριες με τη βοήθεια των εκπαιδευτικών τους εξετάζουν τα βαθύτερα νοήματα των λογοτεχνικών κειμένων, τον τρόπο με τον οποίο ο κάθε αναγνώστης/τρια τα ερμηνεύει, το πώς τα μεταδιδόμενα μηνύματα μπορούν να επηρεάσουν την κρίση των ανθρώπων, το πόσο σχετικά είναι με τη ζωή μας και τον τρόπο δόμησης των κοινωνιών μας (Παπαρούση, 2019; Παπαρούση, 2014).

Η εφαρμογή του κριτικού γραμματισμού στη διδασκαλία της λογοτεχνίας συμβάλλει στη δημιουργία εσωτερικών κινήτρων μάθησης στους/στις μαθητές/τριες, καθώς η θεματολογία και η πορεία του μαθήματος βασίζεται στις προτιμήσεις τους, η διδασκαλία μετατρέπεται σε μια βιωματική, δημοκρατική και μαθητοκεντρική διαδικασία, αναπτύσσεται και προωθείται η παραγωγή δομημένου προφορικού λόγου, αξιοποιούνται οι ανεπίσημες μορφές λόγου των μαθητών/τριών, προσφέροντας ευκαιρίες στους/στις εκπαιδευτικούς για την καλλιέργεια και τον εμπλουτισμό του, επαναδιατυπώνονται τα γραπτά κείμενα προκειμένου να προσαρμοστούν πιο εύστοχα στην επικοινωνιακή κατάσταση και αναπτύσσονται οι στρατηγικές κατανόησης και παραγωγής κειμένων (Λάμπρου, 2013).

2. Διδακτικές προτάσεις

2.1 Φίλοι, φως φανάρι της Φ. Αλεξοπούλου-Πετράκη (2005) (Α', Β', Γ' δημοτικού)

Μορφή αναπηρίας: προβλήματα ακοής

Στάδιο ανταπόκρισης

- Έχεις νιώσει ποτέ κάποιον/α φίλο/η σας χωρίς να έχετε βρεθεί από κοντά (μέσα κοινωνικής δικτύωσης, αλληλογραφία, τηλεφωνική επικοινωνία);
- Είναι σημαντική η φιλία στη ζωή σου; Έχεις πολλούς/ες φίλους/ες; Με ποια κριτήρια τους/τις διαλέγεις;

Στάδιο αναδόμησης

- Εσύ με ποιον χαρακτήρα ταυτίζεσαι περισσότερο, με την Ισμήνη ή τον Γιώργο και γιατί;
- Γιατί πιστεύεις αυτοί οι δύο χαρακτήρες έγιναν αληθινοί φίλοι;
- Θα ήθελες να κάνεις παρέα με κάποιο άτομο με πρόβλημα ακοής; Αν ναι, μπορείς να σκεφτείς μερικούς τρόπους επικοινωνίας;
- Σύνταξη γραμμάτων από τους/τις μαθητές/τριες της τάξης υποδύμενοι/ες την Ισμήνη που απευθύνεται στο Γιώργο για να του γράψει τα ενδιαφέροντα της με σκοπό να προγραμματίσουν τις επόμενες συναντήσεις τους.
- Παιχνίδι ρόλων μεταξύ των μαθητών/τριών, οι οποίοι/ες χωρισμένοι/ες σε ζευγάρια προσπαθούν να επικοινωνήσουν μόνο με χειρονομίες.
- Δημιουργία βίντεο από τους/τις μαθητές/τριες της τάξης, απευθύνοντας χαιρετισμούς στον Γιώργο με τη χρήση της νοηματικής γλώσσας.

Στάδιο αποδόμησης

- Ανακατασκευή του σεναρίου με διαφορετικό σημείο συνάντησης των δύο χαρακτήρων.
- Αναδιήγηση της ιστορίας από την οπτική του Γιώργου.
- Συζήτηση για το βιβλίο σχετικά με την πλοκή, την ανατροπή, τους χαρακτήρες, τα σημεία που άρεσαν στους/στις μαθητές/τριες κ.λπ.

2.2 Δώδεκα μήνες με την Αγάπη της Π. Αλιέ (2018) (Α', Β', Γ' δημοτικού)

Μορφή αναπηρίας: νοητική αναπηρία / σύνδρομο Down

Στάδιο ανταπόκρισης

- Έχεις διαβάσει άλλες ιστορίες όπου ο χαρακτήρας περιγράφει την καθημερινότητά του

σε ένα ημερολόγιο; Αν ναι ποιες ήταν αυτές;

- Το όνομα Αγάπη, που έχει ο κεντρικός χαρακτήρας, πώς σε προδιαθέτει απέναντί του; Γιατί πιστεύεις ότι οι γονείς της τής έδωσαν αυτό το όνομα;

Στάδιο αναδόμησης

- Υπάρχουν σκηνές από τη ζωή της Αγάπης που έχεις ζήσει και εσύ; Είχαν το ίδιο αποτέλεσμα ή διαφορετικό;
- Θεατρικό παιχνίδι όπου οι μαθητές/τριες αναπαριστούν σκηνές από την καθημερινότητα της Αγάπης στο σχολείο.
- Ποια είναι τα βασικά χαρακτηριστικά της Αγάπης; Μοιάζει με εσένα ή με κάποιο γνωστό σου άτομο;
- Πιστεύεις ότι η Αγάπη διαφέρει σε κάτι από εσένα ή γενικότερα από τα παιδιά της ηλικίας σου;
- Η συγγραφέας στο επιλογικό σημείωμα μας ενημέρωσε ότι η Αγάπη είναι ένα κορίτσι με ειδικές ανάγκες. Αυτή η πληροφορία σε προβληματίσε; Άλλαξε κάτι στην εικόνα που είχες διαμορφώσει για αυτήν;

Στάδιο αποδόμησης

- Συμπλήρωση του ημερολογίου της Αγάπης για το επόμενο έτος της ζωής της.
- Συγγραφή γραμμάτων προς την Αγάπη από τον/την κάθε μαθητή/τρια ξεχωριστά με σκοπό να γράψουν τη γνώμη τους για τη συμπεριφορά της.
- Συζήτηση για το βιβλίο σχετικά με τις αυτόνομες ιστορίες που βρήκαν πιο ενδιαφέρουσες ή αδιάφορες οι μαθητές/τριες, τις εικασίες τους για το μέλλον της Αγάπης και την κρίση τους για την ποιότητά του κειμένου.

2.3 Τρελό μου αμαξίδιο του Μ. Αυτζή (2014) (Α', Β', Γ' δημοτικού)

Μορφή αναπηρίας: κινητική αναπηρία

Στάδιο ανταπόκρισης

- Θυμάσαι ιστορίες με αντικείμενα που μιλούν όπως η Σούζα; Πώς συμπεριφέρονταν τα αντικείμενα σε εκείνες τις ιστορίες;
- Πώς μοιάζει η Νανά; Τι κάνει; Πώς αισθάνεται;
- Έχει κοινά χαρακτηριστικά με εσένα ή με κάποιο άτομο που γνωρίζεις;
- Έχεις βρεθεί ποτέ σε αυτοκινητιστικό ατύχημα;
- Έχεις νιώσεις ποτέ ανησυχία για την υγεία κάποιου πολύ κοντινού σου προσώπου;

- Πιστεύεις ότι οι άνθρωποι φέρονται με συνέπεια και ευγένεια απέναντι στα άτομα που κινούνται με αναπηρικά αμαξίδια; Γιατί ναι ή γιατί όχι;
- Εσύ πώς αντιδράς όταν συναντάς ένα τέτοιο άτομο στο δρόμο;
- Υπάρχει κάποιο άτομο στον οικογενειακό ή τον φιλικό σου κύκλο που χρησιμοποιεί αναπηρικό αμαξίδιο για να κινηθεί; Σου έχει αναφέρει κάποια δυσκολία που αντιμετωπίζει στην καθημερινότητά του;

Στάδιο αναδόμησης

- Πώς θα αισθανόσουν αν βρισκόσουν στη θέση της Νανάς;
- Πώς σου φαίνεται η στάση ζωής που κρατά η Νανά; Σου αρέσει ή όχι;
- Πώς θα αισθανόσουν αν βρισκόσουν στη θέση της Νανάς λόγω κάποιου ξαφνικού ατυχήματος; Πόσο πολύ πιστεύεις ότι θα άλλαζε η ζωή σου;
- Αν γινόσουν δήμαρχος της πόλης σου θα λάμβανες κάποια μέτρα σχετικά με την προσβασιμότητα των ατόμων με κινητικές και αισθητηριακές αναπηρίες;

Στάδιο αποδόμησης

- Συνέχιση της ιστορίας, όπου οι μαθητές/τριες φαντάζονται πώς θα είναι η ζωή της Νανάς και της Σούζας στο μέλλον.
- Αλλαγή της οπτικής γωνίας του/της αφηγητή/τριας, όπου οι μαθητές/τριες γράφουν την ίδια ιστορία από την πλευρά της Νανάς ή του αδερφού της.
- Συζήτηση για το βιβλίο σχετικά με του τους/τις άρεσε ή το όχι, αν θα άλλαζαν κάτι στην πλοκή, αν θα το πρότειναν σε κάποιον/α φίλο/η.

2.4 Το κόκκινο κουτί της Γ. Γκρέγκου (2015) (Α', Β', Γ' δημοτικού)

Μορφή ειδικής εκπαιδευτικής ανάγκης: Δεπ-υ

Στάδιο ανταπόκρισης

- Έχεις δυσκολευτεί ποτέ να διατηρήσεις τη συγκέντρωσή σου μέχρι να ολοκληρώσεις κάτι; Τι έκανες για να το ξεπεράσεις;
- Ποιες τεχνικές σε βοηθούν ώστε να μην χάνεις εύκολα τη συγκέντρωσή σου;

Στάδιο αναδόμησης

- Θεατρικό παιχνίδι με αναπαράσταση του πιθανού τρόπου αντίδρασης του Νικόλα π.χ. κατά την παρακολούθηση ενός μεγάλου χρονικά θεατρικού έργου κ.λπ.
- Σύνταξη γραμμάτων από τους/τις μαθητές/τριες προς το Νικόλα με σκοπό να του προτείνουν τις δικές τους λύσεις για τη διαχείριση της δυσκολίας του.

- Ομαδική εργασία με σκοπό τη σύνταξη αφίσας στην οποία θα καταγράφονται οι πιο αποτελεσματικές στρατηγικές που ενισχύουν τη συγκέντρωση στο μάθημα σύμφωνα με την κρίση των μαθητών/τριών.

Στάδιο αποδόμησης

- Αναδιήγηση της ιστορίας του Νικόλα από τους μαθητές/τριες αν δεν είχε εκπαιδευτεί στην στρατηγική του «κόκκινου κουτιού» αλλά σε κάποια άλλη.
- Συζήτηση για το βιβλίο, σχετικά με τα στοιχεία του χαρακτήρα του Νικόλα που βρίσκουν τους/τις μαθητές/τριες σύμφωνα/ες και σε εκείνα που θα άλλαζαν, την εξέλιξη της πλοκής, τις σχέσεις μεταξύ των συμμαθητών/τριών κ.λπ.

2.5 Δωριλένια της Ε. Μάρρα (1987) (Α', Β', Γ' δημοτικού)

Μορφή ειδικής εκπαιδευτικής ανάγκης: προβλήματα λόγου

Στάδιο ανταπόκρισης

- Πιστεύεις ότι τα ζώα έχουν τη δική τους γλώσσα; Μοιάζει με την ανθρώπινη ομιλία ή διαφέρει σε κάτι;
- Θεωρείς ότι ισχύει η άποψη του/της αφηγητή/τριας σύμφωνα με την οποία τα μωρά μετά τη γέννηση έχουν την ικανότητα να μιλούν όλες τις γλώσσες και μετά τις ξεχνούν γιατί επικρατεί στο μυαλό τους μόνο η ανθρώπινη;
- Εσύ έχεις βρει τρόπους ώστε να επικοινωνείς αποτελεσματικά με τα κατοικίδια σου;
- Όταν απευθύνεσαι στα κατοικίδια σου τι σου αρέσει να τους αφηγείσαι;

Στάδιο αναδόμησης

- Θεατρικό παιχνίδι ρόλων στο οποίο οι μαθητές/τριες αναλαμβάνουν να αναπαραστήσουν υποθετικούς διαλόγους μεταξύ της Δωριλένιας και των ζώων που συναντά.
- Σκιτσογράφηση της Δωριλένιας από τους/τις μαθητές/τριες σε χαρτί του μέτρου, καταγραφή των θετικών και των αρνητικών στοιχείων του χαρακτήρα και της συμπεριφοράς της και προτάσεις για την αντιμετώπιση των δυσκολιών της.
- Σύνταξη γραμμάτων από τους/τις μαθητές/τριες στη Δωριλένια με σκοπό να της προτείνουν λογοτεχνικά βιβλία που αρέσουν στους ίδιους/ιες και πιθανόν να είναι το ίδιο ενδιαφέροντα και σε εκείνη.
- Συγγραφή ποιημάτων από τους/τις μαθητές/τριες με θεματολογία που θα ενδιέφερε τη Δωριλένια και θα μπορούσε να αποτελέσει έμπνευση για εκείνη.

Στάδιο αποδόμησης

- Αναδιήγηση της ιστορίας από την οπτική γωνία του δασκάλου της Δωριλένιας.

- Συζήτηση για το βιβλίο σχετικά με τα σημεία που άρεσαν στους μαθητές/τριες, σε όσα θα άλλαζαν, αν θα το πρότειναν σε κάποιον/α φίλο/η τους, αν θα άλλαζαν τον τίτλο του κ.λπ.

2.6 Ο Αυτός του Π. Πουλάκη (2014) (Α', Β', Γ' δημοτικού)

Μορφή αναπηρίας: αυτισμός

Στάδιο ανταπόκρισης

- Έχεις διαβάσει άλλα βιβλία με χαρακτήρες κάποια χελωνάκια; Αν ναι, τι χαρακτηριστικά είχαν;
- Θεωρείς ότι η οικογένεια φέρεται σωστά απέναντι στον Αυτό;
- Έχεις συναντήσει ποτέ κάποιο άτομο που να έχει έναν ιδιαίτερο τρόπο αντίδρασης απέναντι στα ερεθίσματα; Πώς του φέρθηκες εσύ;

Στάδιο αναδόμησης

- Περιγραφή από τους/τις μαθητές/τριες του τρόπου με τον οποίο φαντάζονται πως βλέπει ο Αυτός τον κόσμο μέσα από το διάφανο καβούκι του Αυτού.
- Συγγραφή μηνυμάτων από τους/τις μαθητές/τριες στον Αυτό με σκοπό την έκφραση των συναισθημάτων τους προς αυτόν.
- Συζήτηση και διατύπωση από τους/τις μαθητές/τριες διάφορων τακτικών προσέγγισης του Αυτού με σκοπό τη δημιουργία φιλίας μαζί του.
- Ανάγνωση 2-3 βιβλίων με χαρακτήρες στο αυτιστικό φάσμα με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων από τους/τις μαθητές/τριες για τις συνηθέστερες συμπεριφορές τους και τον πιο επιτυχημένο τρόπο προσέγγισής τους.
- Παρακολούθηση βίντεο ή ταινιών με χαρακτήρες με αυτισμό για την καλύτερη κατανόηση του τρόπου σκέψης τους και επικοινωνίας τους με τον κόσμο.

Στάδιο αποδόμησης

- Αναδιήγηση της ιστορίας από την οπτική της Βαγού.
- Υποθετικά σενάρια για το μέλλον του Αυτού από τους/τις μαθητές/τριες.
- Συζήτηση για το βιβλίο σχετικά με τα στοιχεία που άρεσαν περισσότερο στους μαθητές/τριες και εκείνα που θα άλλαζαν.

2.7 Χωρίς αμφιβολία! της Γ. Λιαμάκη (2016) (Δ', Ε', ΣΤ' δημοτικού)

Μορφή αναπηρίας: ψυχικές διαταραχές

Στάδιο ανταπόκρισης

- Νιώθεις συχνά αμφιβολία για το αν έχεις ελέγξει σωστά πράγματα στη ρουτίνα σου (κλειστό φως, όλα τα βιβλία στην τσάντα, κλειδιά κ.λπ.);
- Θεωρείς ότι η έντονη αμφιβολία κάνει τους ανθρώπους δυσλειτουργικούς στην καθημερινότητά τους;
- Ποιοι είναι κατά τη γνώμη σου οι βασικοί λόγοι που κάνουν ένα άτομο να νιώθει έντονα αυτό το συναίσθημα;

Στάδιο αναδόμησης

- Θεατρικό παιχνίδι από τους/τις μαθητές/τριες με την αναπαράσταση σκηνών από την ιστορία της Άννας και τη δυσκολία της να συγκεντρωθεί.
- Κατασκευή του περιγράμματος της Άννας σε ένα χαρτί του μέτρου, όπου οι μαθητές/τριες σημειώνουν τα συναισθήματά της με την Αμφιβολία στο μυαλό της και τα συναισθήματά της μετά την εφαρμογή του προγράμματος Παρεμπόδισης.
- Διατύπωση συμβουλευτικών μέτρων και τεχνικών από τους/τις μαθητές/τριες που θα μπορούσε να εφαρμόσει η Άννα για να αντιμετωπίσει την Αμφιβολία.

Στάδιο αποδόμησης

- Αναδιήγηση της ιστορίας από την οπτική γωνία μιας/ενός φίλης/ου της Άννας που παρατηρεί τις έντονες αλλαγές στη συμπεριφορά της και τις προσπάθειες του/της ίδιου/ας να τη βοηθήσει.
- Συζήτηση για το βιβλίο σχετικά με τα στοιχεία που άρεσαν στους/ις μαθητές/τριες, με όσα θα άλλαζαν και με ποιο τρόπο κ.λπ.

2.8 Δεν είμαι τέρας, σου λέω! της Π. Πλησή (2011) (Δ', Ε', ΣΤ' δημοτικού)

Μορφή αναπηρίας: αυτισμός

Στάδιο ανταπόκρισης

- Έχει χρειαστεί να μείνεις ποτέ για λίγες μέρες σε κάποιο φιλικό σπίτι; Πώς ένιωσες; Υπήρχαν κάποιες διαφορετικές συνήθειες;
- Όταν χρειάζεται για κάποιο λόγο να αναβάλλεις τον προγραμματισμό της καθημερινότητάς σου, πώς νιώθεις; Αντιδράς με ψυχραιμία ή αναστατώνεσαι πολύ;
- Θεωρείς πως ένα άτομο με τις συνήθειες του Αγάπιου δυσλειτουργικό; Θα ήθελες να έχεις τον Αγάπιο συγκατοικο για λίγες μέρες; Γιατί ναι ή γιατί όχι;

Στάδιο αναδόμησης

- Φανταστική εξιστόρηση των περιπετειών του Αγάπιου και της Παναγιώτας σε μια επόμενη συγκατοίκηση.

- Καταγραφή των χαρακτηριστικών συνηθειών του Αγάπιου και των καταστάσεων που του προκαλούν σύγχυση.
- Προφορική περιγραφή των ημερών συγκατοίκησης των δύο ηρώων, αν η Παναγιώτα είχε διαβάσει τις συμβουλές του πατέρα του Αγάπιου.
- Αναζήτηση στο διαδίκτυο από τους/τις μαθητές/τριες βίντεο, ταινιών και άρθρων διάσημων επιστημόνων/καλλιτεχνών/αθλητών με αυτισμό με σκοπό την εξαγωγή συμπερασμάτων σχετικά με τον τρόπο σκέψης και λειτουργίας τους στην καθημερινότητα.

Στάδιο αποδόμησης

- Αναδιήγηση της ιστορίας από την οπτική γωνία του Αγάπιου.
- Συζήτηση για το βιβλίο σχετικά με τα στιγμιότυπα που άρεσαν στους/στις μαθητές/τριες, με όσα θα άλλαζαν, αν το πρότειναν σε κάποιον/α φίλο/η κ.λπ.

2.9 Ρίκο και Όσκαρ: το μυστήριο του Ριγκατόνι του Α. Σταϊνχέφελ (2013) (Δ', Ε', ΣΤ' δημοτικού)

Μορφή ειδικής εκπαιδευτικής αναπηρίας: δυσλεξία

Στάδιο ανταπόκρισης

- Έχεις διαβάσει άλλες ιστορίες ή έχεις δει ταινίες/σειρές με χαρακτήρες μικρής ηλικίας σε ρόλους ντέντεκτιβ; Αν ναι, ποια ήταν τα βασικά χαρακτηριστικά τους;
- Έχεις συμμετάσχει ποτέ στην εξιχνίαση κάποιου μυστηρίου στη γειτονιά σου;
- Πώς φαντάζεσαι τον Ρίκο, τον πρωταγωνιστή της ιστορίας, που αναλαμβάνει να λύσει το μυστήριο του Ριγκατόνι;

Στάδιο αναδόμησης

- Αφήγηση μιας περιπετειώδους μέρας του Ρίκο στο υποθετικό ημερολόγιο του από τους/τις μαθητές/τριες υποδύμενοι/ες τον ίδιο.
- Ανάγνωση των υπόλοιπων ιστοριών της σειράς βιβλίων Ρίκο και Όσκαρ με σκοπό την καταγραφή των θετικών και αρνητικών στοιχείων των δύο βασικών χαρακτήρων, του Ρίκο και του Όσκαρ.
- Συγγραφή μιας μικρής φανταστικής ιστορίας από τους/τις μαθητές/τριες όπου οι δύο χαρακτήρες έχουν να λύσουν κάποιο καινούργιο αίνιγμα.
- Καταγραφή σε ένα χαρτόνι των επιτυχημένων στρατηγικών που έχει εκπαιδευτεί να εφαρμόζει ο Ρίκο.

Στάδιο αποδόμησης

- Σύντομη αναδιήγηση της ιστορίας από την οπτική γωνία της μητέρας ή του δασκάλου

του Ρίκο.

- Συζήτηση για το βιβλίο σχετικά με την πλοκή του βιβλίου, τις ανατροπές, τα σημεία που άρεσαν και όσα θα άλλαζαν, τη γλώσσα κ.λπ.

2.10 Μια αδελφούλα με ειδικές ανάγκες του Κλ. Χελφτ (2003) (Δ', Ε', ΣΤ' δημοτικού)

Μορφή αναπηρίας: σύνδρομο Down

Στάδιο ανταπόκρισης

- Διεξαγωγή συζήτησης για το σύνδρομο Down, όπου οι μαθητές/τριες καταθέτουν τις γνώσεις τους και ο/η εκπαιδευτικός τις εμπλουτίζει.
- Έχεις γνωρίσει ποτέ ένα άτομο με σύνδρομο Down; Πώς ήταν η συνάντησή σας; Ένωσες αμηχανία με κάτι;
- Γνωρίζεις αν τα άτομα με νοητική αναπηρία/σύνδρομο Down μπορούν να ασχοληθούν επαγγελματικά με τον αθλητισμό; Αν ναι, σε τις είδους αγώνες;

Στάδιο αναδόμησης

- Συνέχιση της ιστορίας της Νέλλης από τους/τις μαθητές/τριες σχετικά με το πώς φαντάζονται να μεγαλώνει και να εξελίσσεται.
- Φανταστική διήγηση ενός σημαντικού γεγονότος στη ζωή της Νέλλης με την καταγραφή των αντιδράσεων όλων χαρακτήρων.
- Ανάγνωση 2-3 λογοτεχνικών βιβλίων ή κινηματογραφικών ταινιών με βασικούς χαρακτήρες άτομα με σύνδρομο Down προκειμένου οι μαθητές/τριες να κάνουν συγκρίσεις και να καταγράψουν τα κοινά χαρακτηριστικά τους.

Στάδιο αποδόμησης

- Αναδιήγηση της ιστορίας της Νέλλης από διαφορετικούς/ες αφηγητές/τριες π.χ. μητέρα, πατέρα, δασκάλας ή αγαπημένων φίλων της Νέλλης.
- Συζήτηση για το βιβλίο σχετικά με τη ρεαλιστικότητα των χαρακτήρων, τα σημεία που οι μαθητές/τριες βρήκαν ενδιαφέροντα και όσα θα τροποποιούσαν, αν θα το πρότειναν σε κάποιον/α φίλο/η κ.λπ.

Συμπέρασμα

Η θεματική της αναπηρίας και των ειδικών εκπαιδευτικών αναγκών αποτελεί ένα κοινωνικό θέμα, το οποίο εντάσσεται στο αναλυτικά πρόγραμμα του δημοτικού σχολείου. Η διδακτική ενασχόληση με τη συγκεκριμένη θεματική θα μπορούσε να υλοποιηθεί μέσα από την αξιοποίηση λογοτεχνικών κειμένων υπό την προσέγγιση του κριτικού γραμματισμού. Στο στάδιο της προεργασίας ο/η εκπαιδευτικός είναι υπεύθυνος/η να επιλέξει με προσοχή τα

κείμενα ανάλογα με τη μορφή της αναπηρίας / ειδικής εκπαιδευτικής ανάγκης που πραγματεύονται και συνάμα να ελέγξει την καταλληλότητά τους ως προς την ηλικία και το βαθμό κατανόησης των μαθητών/τριών του. Έπειτα, κατά τη διδακτική πράξη αξιοποιεί με κατάλληλες δραστηριότητες και βοηθητικές ερωτήσεις στοιχεία από τα κείμενα (σκοπός, ιδιότητες χαρακτήρων, εξέλιξη πλοκής σε σχέση με την αναπηρία / ειδική εκπαιδευτική ανάγκη, οπτική γωνία αφηγητή/τριας, γλώσσα κ.λπ.) με σκοπό οι μαθητές/τριες να κάνουν προσωπικές τοποθετήσεις απέναντι στα ζητήματα που πραγματεύονται. Τέλος, μέσα από τη διαλογική διαδικασία και τις στοχευμένες εκπαιδευτικές ενέργειες του/της εκπαιδευτικού οι μαθητές/τριες μπορούν να αναγνωρίζουν τα κοινωνικά στερεότυπα που αναδύονται από τα κείμενα και κατά επέκταση να αποκτήσουν μεγαλύτερη ευαισθησία σε θέματα ισότητας ευκαιριών των μειονοτικών ομάδων.

Βιβλιογραφικές αναφορές

- Αλεξοπούλου-Πετράκη, Φ. (2005). *Φίλοι, φως φανάρι*. Εκδόσεις Παπαδόπουλος.
- Αλιέ, Π. (2018). *Δώδεκα μήνες με την Αγάπη*. Εκδόσεις Βερέττας.
- Αραβανή, Ε. & Δημάση, Μ. (2016). Η συμβολή της λογοτεχνίας στην ανάπτυξη του γραμματισμού: το παράδειγμα του σχολικού εγχειριδίου της Νεοελληνικής Γλώσσας της Γ' Γυμνασίου. *Multilingual Academic Journal of Education and Social Sciences*, 4 (1), 128-156.
- Αυτζής, Μ. (2014). *Τρελό μου αμαζίδιο*. Εκδόσεις Ψυχογιός.
- Βασιλαράκης, Ι. (2008). *Καταθέσεις για την παιδική και νεανική λογοτεχνία*. Αθήνα: Gutenberg.
- Βασιλαράκης, Ι. (2005). *Γλώσσα και Πράξη της Παιδικής Λογοτεχνίας, Δοκίμια και Αναγνώσεις Κειμένων* (4η έκδοση). Αθήνα: Gutenberg.
- Blaska, J. & Lynch, E. (1998). Is Everyone Included? Using Children's Literature to Facilitate the Understanding of Disabilities, *Young Children*, 53 (2), 36-38.
- Γιαννικοπούλου, Α. (2009). Άμεσα και έμμεσα ιδεολογικά μηνύματα στο διαπολιτισμικό εικονογραφημένο παιδικό βιβλίο. *Κείμενα*, 9, 1-11. Ανακτήθηκε στις 9 Αυγούστου 2019:
http://keimena.ece.uth.gr/main/index.php?option=com_content&id=144:p7t9&catid=53:tefxos9&Itemid=88
- Γκρέγκου, Γ. (2015). *Το κόκκινο κουτί*. Εκδόσεις Ψυχογιός.
- Κοντοβούρκη, Σ. (2013). Κριτικός Γραμματισμός: Μια προσπάθεια Θεωρητικής Οριοθέτησης της Έννοιας. *Πρακτικά του 13ου Συνεδρίου «Η διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στη δημοτική και μέση εκπαίδευση»* (σελ. 25-46). Λευκωσία: Εκπαιδευτικός Όμιλος Κύπρου.

- Λάμπρου, Λ. (2013). Κρίσιμα Θέματα για την Επιτυχή Εφαρμογή της Παιδαγωγικής του Κριτικού Γραμματισμού στη Μέση Εκπαίδευση. *Πρακτικά του 13ου Συνεδρίου «Η διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στη δημοτική και μέση εκπαίδευση»* (σελ. 65-68). Λευκωσία: Εκπαιδευτικός Όμιλος Κύπρου.
- Λιαμάκη, Γ. (2016). *Χωρίς αμφιβολία! Μια εικονογραφημένη θεραπευτική ιστορία για παιδιά με ιδεοψυχαναγκαστική διαταραχή*. Εκδόσεις Τόπος.
- Μάστορη, Β. (2005). *Δωριλένια*. Εκδόσεις Πατάκης.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (1997, Μάιος, 4). Η κατάχρηση της γλώσσας. Εφερίδα: *Το Βήμα*. . Ανακτήθηκε στις 11 Απριλίου 2020: <https://www.tovima.gr/2008/11/24/opinions/i-kataxrisi-tis-qlwssas/>
- Νάτσης, Κ. (2004). 20 χρόνια ελληνικό παιδικό / νεανικό μυθιστόρημα- Μεταμοντέρνες εκφάνσεις σε ένα περιβάλλον νεωτερικότητας. *Πρακτικά συνεδρίου «Το Σύγχρονο Ελληνικό Παιδικό - Νεανικό Μυθιστόρημα»*, (σελ. 218-229). Αθήνα: Σύγχρονοι Ορίζοντες.
- Νάτσης, Κ. (2001). Ο πολυπολιτισμικός ρόλος της Παιδικής λογοτεχνίας και το κίνημα της Πολιτικής. Ορθότητας». *Πρακτικά του 4^{ου} Διεθνούς Συνεδρίου: «Διαπολιτισμική Εκπαίδευση - Ελληνικά ως δεύτερη ή ξένη γλώσσα»* (σελ. 19-27). Πάτρα: Παιδαγωγικό Τμήμα Δημοτικής Εκπαίδευσης.
- Οικονομίδου, Σ. (2016). *Χίλιες και μία ανατροπές, η νεωτερικότητα στη λογοτεχνία για μικρές ηλικίες* (3η έκδοση). Αθήνα: Πατάκη.
- Παπαρούση, Μ. (2019). *Η λογοτεχνία στη διδακτική πράξη. Αναγνωστικές & κριτικές προσεγγίσεις*. Αθήνα: Gutenberg.
- Παπαρούση, Μ. (2014). Η κριτική θεωρία και η διδασκαλία της λογοτεχνίας συνδυάζοντας αναγνωστικές και κριτικές προσεγγίσεις. *Κείμενα*, 20. Ανακτήθηκε στις 24 Ιουλίου 2019: http://keimena.ece.uth.gr/main/t20/05_paparousi.pdf
- Πλήση, Π. (2011). *Δεν είμαι τέρας, σου λέω!*. Εκδόσεις Κέδρος.
- Πουλάκης, Π. (2014). *Ο Αυτός*. Εκδόσεις Κάστωρ.
- Σταϊνχέφελ, Α. (2013). *Ρίκο και Όσκαρ: Το μυστήριο του ριγκατόνι*. Εκδόσεις Μεταίχμιο.
- Στρίγγα, Α. (2020). Διδακτική αξιοποίηση λογοτεχνικών κειμένων με στόχο την εξοικείωση των μαθητών/τριών δημοτικού σχολείου με την αναπηρία και τις ειδικές εκπαιδευτικές ανάγκες. Αδημοσίευτη μεταπτυχιακή εργασία, Δημοκρίτειο Πανεπιστήμιο Θράκης, Τμήμα Ελληνικής Φιλολογίας, Ελλάδα.
- Χαραλαμπίδης, Α. (2013). Προβληματισμοί για τη Νέα Διδακτική Προσέγγιση στο Γλωσσικό Μάθημα. *Πρακτικά του 13ου Συνεδρίου «Η διδασκαλία του γλωσσικού μαθήματος στη δημοτική και μέση εκπαίδευση»*, (σελ. 85-90). Λευκωσία: Εκπαιδευτικός Όμιλος Κύπρου.
- Χελφτ, Κλ. (2003). *Μια αδελφούλα με ειδικές ανάγκες*. Εκδόσεις Άγκυρα.